

כס"ד

בענין עשיית שאקאלד בהכשר בכלים שמשמשין בהן לעשיית שאקאלד עם חלב עכו"ם

המלוצר במקום שאין חשש אחר חוץ מחלב עכו"ם, וללא חשש של שאר איסורים

יש להקדים שתי הקדמות:

(א) זאת ידוע בשער בת רבים שזה הרבה שנים שמייצרים שאקאלד בארץ ישראל וביראפ לפני גדולי ישראל ואנוני ארץ ובהסכמתם על כלים שמשמשים בהם הנכרים לייצר בהם שאקאלד שיש בו חלב עכו"ם, ודעת הגדולים הקדושים אשר בארץ המה ולהבלח"ט גדולי ישראל שליט"א שאין בזה פקפוק, אשר על כן אין נבוא היום להוציא עליהם לעז כאילו התירו דבר אסור

(ב) יש לדעת שבחלב עכו"ם לא אמרינן חתיכה נעשית נבילה, כמוש"כ הפמ"ג ביו"ד בש"ד סי' צ"ז סק"א (בסו"ד), והביא דבריו הגאון מהרש"ם בשו"ת ח"ג סי' רס"ט ובשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' י"ב (תחלת אות ד')

חלק א' - האם צריכים הכלים הכשר

א - מטעם כלים שמשמשין בהן בשפע

נראה דמן הדין אין צריכים הכשר כי הו' כלים שמשמשין בהן בשפע, שהרי יש רק בין 14 עד 18 אחוזים של חלב עכו"ם בשאקאלד, וא"כ לפי ערך יש יותר מסי' בהשאקאלד השני ששימו' ב'כלים' אלו נגד בליעות החלב עכו"ם שבדופני הכלי

- ואפילו יהיה 25 אחוזים חלב עכו"ם בהשאקאלד, שהרי כ' האו"ה שכלי יש בו ט"ו פעמים נגד הדופן [וכן רואים בחוש ע"י מדידה], א"כ יהיה סי' נגד הבליעות של חלב עכו"ם שבדופן הכלי

- ותו דידוע שהכלים הגדולים שעושים היום נעשה ממתכת דק מאד - בעובי של 5 מילימטר - יש סי' במה שיש בכלי נגד דופני הכלי, כאשר מוכח ע"י מדידה [וראיתי זאת בעצמי], ובכה"ג אפילו היה יותר מ- 25 אחוזים חלב בהשאקאלד היה תמיד שיעור ביטול נגד הבליעות של חלב עכו"ם

- ויש לצרף בזה דעת הפרי תואר דבחלב עכו"ם לא בעינן אלא ל' כנגדו, וכמשי"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' י"ב אות ב')

ובאיסור דרבנן כ' הטו"ו סוס"י צ"ט דלא בעינן שיחא אב"י היכא שמשמשין בו בשפע, יעוי"ש בפמ"ג משי"ו.

ב - יש לספק אם יש חוס שהיס"ב

כל הכלים [חוץ מהקאנטש, כאשר יתבאר בסמוךאות ג'] אין השאקאלד עולה למעלה מ- 42 ולכל היותר 43 מעלות; וזה בהקפדה גדולה, כי בחוס יותר גבוה מזה יתקלקל השאקאלד, וחוס המים החמים שבדופני הכלים שבהם נמצא השאקאלד הוא לכל היותר 47 או 48 מעלות, באופן שיש להסתפק אם זה בכלל יד סולדת בו, ואף אם המים הנ"ל יס"ב, עכ"פ השאקאלד בחוס הנ"ל אינו מגיע ליס"ב להרבה פוסקים

ג – הקאנטש שיש בו חמימות יותר מי"ב

וגם הקאנטש, שהוא כלי גדול שבו מעבדים השאקאלד כדי שיהיו הגושים שבו דק מן הדק ששם יכול השאקאלד להגיע לחום של 60 [חלב עם שאקאלד] או 70 מעלות [שאקאלד בלי חלב], הנה עיקר מה שמתחמם הוא ע"י השפשוף של השאקאלד בעצמו שמתהפך כל הזמן בכלי זה ע"י "סכינים" של ברזל גדולים הקבועים בו, ומכיון שהשאקאלד דבר גוש, נעשה חם מאד ע"י, ומעבירין מים צוננים בדופן הכלי לצנן השאקאלד, א"כ בשעה זו ודאי שאין חשש של כלי ראשון, שהרי יש מים שמצננים השאקאלד והכלים

- ולכל היותר שיש אולי להחמיר בזה הוא שהכלי בולע כדי קליפה [ונראה באמת ברור שזה אינו] עכ"פ נגד הכ"ק יש תמיד ס', כמבואר בש"ך יו"ד סי' ס"ט סקס"ה – ובאמת בעיני ס' רק נגד הבליעות של חלב עכו"ם שבכלי, כנ"ל אות א'

אלא דבתחלת העירוב של השאקאלד כדי להתחיל פעולת העירוב מכוונים מים חמין בדופני הכלי על זמן קצר – הנה חוץ ממה שכי לעיל דיש תמיד שיעור ביטול והוי כלי שמשמשים בו בשפע, מ"מ יש להסתפק טובא אם יש לכלי זה דין כלי ראשון, כי הרי החמימות מגיע רק ע"י עירוי מים רותחין, וי"ל דאין בזה יותר מדין עירוי כלי ראשון – עיין בזה באריכות בשו"ת עטרת משה להרב הגאון ממאקאווא זצ"ל בחלק א' סי' י"א.

- ויש לצרף בזה דעת הפוסקים דס"ל דאבקת חלב אין בו איסור, אף דחלילה לסמוך על זה לענין אבקת החלב גופא, אבל לענין הכלים יש לצרף דעה זו, וכדאי בשו"ת מנח"י הנ"ל, עיי"ש באריכות

ד – אם הכלים אינן בני יומן

וכשמשחין הכלים שיהיו אב"י [דהיינו לינת לילה, דסגי אפילו לכתחלה בכלים של חלב עכו"ם, כאשר אמר לי מרן בעל המנח"י זצ"ל ביחוד] יש הרבה פוסקים דס"ל דלא בעינן הכשר כלל היכא דא"א בהגעלה, ולכן בכלים שמייצרים בהם שאקאלד שא"א להגעיל יש לסמוך עליהם לכתחלה, עיין מכל זה באריכות בשו"ת מהרש"ם ושו"ת מנח"י הנ"ל שכתבו כן.

ה – לענין הבעין שנשאר בכלים

הנה עד כמה שינקו הכלים, א"א שלא ישאר בעין של שאקאלד, ויש לכאורה בזה שאלה של ביטול איסור לכתחלה

אולם יעויין בשו"ת הרשב"א סי' רכ"ב (והביא דבריו הגר"א בביאוריו ליו"ד סי' קכ"ב אות ט"ו) דמוכת ממשנה דתרומות דעכ"פ באיסור דרבנן כשהוריקו האיסור ממנו ואין דרכן של בני אדם לנקותן לגמרי, ואין יכולים לבא לידי נתינת טעם, מותר לתת בהם היתר, ואין בזה משום אין מבטלין איסור לכתחלה.

והנה בכלים של שאקאלד נתברר יפה אצל מומחים – ומהם יהודים יראי שמים ויודעי ספר – שכשמריקים כלי שיש בו שאקאלד ככל מה שאפשר, אפילו בלי לנקות בידים, לא נשאר שאקאלד בעין כי אם לכל היותר אחוז אחד (1%), והרי נתבאר לעיל שאין בשאקאלד כי אם קצת יותר מחלק ששית שהוא חלב, א"כ אפילו אם כל

השאקאלד היה איסור היה שם תמיד שיעור ביטול, ולא היה יכול לבוא לידי נתינת טעם, כ"ש דלא בעינן סי' אלא כנגד החלב עכו"ם שבו, ויש שם הרבה יותר מסי' כנגדו, כנ"ל, וא"א לבא לידי נתינת טעם.

היוצא מכל הנ"ל שאילו היו מייצרים שאקאלד בכלים שייצרו הנכרים שאקאלד שיש בו חלב עכו"ם, אחר שהוריקו כל הכלים ככל מה שאפשר, והניחו הכלים והמים שבדופן הכלים להצטנן עד שירדו למטה משיעור יס"ב משקיעת החמה עד עלות השחר שלמחרת, ושוב היו מכניסים במערכת הכלים שאקאלד כשר כדי לייצר בהכשר, שהרי יש כאן לינת לילה ונחשב לאב"י, כנ"ל, א"א לומר שעושה שלא כדין. ולמעשה אין עושין כך, כאשר יתבאר בעזה"ש.

חלק ב' - הכשרת כלים אלו ע"י שאקאלד

הגעלה בשאר משקין

מבואר ברמ"א או"ח (סי' תנ"ב ס"ה) שאין מגעילין בשאר משקין, והוא דעת הרמב"ן, וא"כ אם נאמר דכלים אלו בעו הכשר, א"א להכשירם, כי במים לא יניחו בעלי המפעל להכשיר, כי מים יזיקו הכלים והשאקאלד, ושקאלד הוא שאר משקין.

אולם זה אינו, כי כל מקורו של הרמב"ן הוא מגמ' חולין (ק"ח ע"ב) דאמר רב כזית בשר שנפל לתוך יורה של חלב, בשר אסור חלב מותר, ומבואר בגמ' דרב ס"ל דמין במינו אינו בטל, והא דאין החלב היוצא מהבשר אסור שאר החלב, הוא משום דמבלע בלע מפלט לא פליט, ובע"כ היינו דאינו מפליט כלל, אפילו טפה אחת, דא"כ היה החלב אסור לדעת רב, ועי"ש בתוס' ושאר ראשונים שדימו דבר זה להגעלת כלים, ויעויין בדברי הרמב"ן שם בחידושו. ובמשמחת הבית להרשב"א שמבואר להדיא דדעת הרמב"ן הוא דטבע שאר משקין דמבליעין ואינם פולטין כלל, ורק מים מפליטין ואינם מבליעין, עי"ש באורד, וכ"כ המ"ב שם סקכ"ה דהטעם שאין להגעיל בשאר משקין דאין טבען להפליט את הבלוע.

א"כ אפילו תימא שיש בליעות איסור בדופני כלים אלו שמחייב הגעלה, מ"מ אם מכשירן בשאקאלד, ממה נפשך שפיר דמי, דהרי לדעת הרמב"ן הלא לא יופלט אפילו טפה אחת מהאיסור הבלוע בדופני הכלי להשאקאלד הכשר ששימו בהם, שהלא שאקאלד זה הוו שאר משקין, דטבען להבליע ולא להפליט כלל, ולדעתו ההכשר הוא אך למותר, ולדעת הרשב"א ושאר ראשונים שפיר מועילה ההגעלה, שהרי ס"ל דמגעילין בשאר משקין.

ותו שכי' הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת איגרי"מ (יו"ד ח"ב סי' מ"א בסו"ד) דאע"פ דאין מגעילין בשאר משקין, היכא דההגעלה הוא רק לחומרא, שפיר יש להכשיר אפילו לכתחלה בשאר משקין, ובניד"ד ודאי כן הוא, כמבואר היטב לעיל.

ובאמת ממקום שהביא הרמב"ן יסודו דשאר משקין מבליעין ואינם פולטין, משם גופא מוכח דגם איהו ז"ל ס"ל דהגעלה מועילה בשאר משקין עכ"פ אחר איזה זמן, שהרי בגמ' שם הקשה, דכד ניח (מבליעתו - כך פי' הרמב"ן, וכרוב הראשונים) הדר פליט, ומתיר, בשקדס וסילקו, הרי מוכח דאחר שהחתיכה - או הכלי - גמר מבלוע המשקין יש אז פליטה, וא"כ אם ישהה המשקין בכלי כ"כ זמן עד שיצא הספק מלבו שודאי שבע מבלוע, מאז והלאה שפיר יש פליטה והגעלה גם בשאר משקין.

אלא די"ל דלהרמב"ן מה ששאר משקין מפליטין אחר זמן אינה פליטה גמורה כמו מים, וא"א לתת לזה שם הגעלה, ויעניין בשו"ע הרב שם סעיף כ"ח שכי' וז"ל, אין מגעילין בשום משקה רק במים, לפי שיי"א ששאר משקים אין בהם כח להפליט כל הגיעול כמו המים, עכ"ל, דצ"ע מי הם הי"א אלו, כי לא נמצא כן בראשונים או בב"י, אלא נראה דכן הבין בדעת הרמב"ן, וכנ"ל – אלא דקשה דא"כ למה חידש הרמב"ן דשאר משקין מבליעין ואין מפליטין כדי לתרץ קושית הראשונים מגמ' הנ"ל לענין הגעלה, יאמר בקיצור שאין שאר משקין מפליטין כל הגיעול, ומגמ' זבחים שהביא לענין הגעלה במים (לגירסתו) אין ראוי יותר מזה, וצריך עדיין בירור בזה [ויש כאן מקום ליישב קושיות הרשב"א על הרמב"ן שכי' בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תקי"ג ובמשמרת הבית, ויש בזה אריכות דברים]

ומי"מ יש כאן הרבה על מה לסמוך לכתחלה מכיון דאין חיוב הכשרה לכלים אלו מן הדין כי אם מטעם חומרא, ורוב הפוסקים ס"ל דשפיר דמי להגעיל בשאר משקין, וכדברי הגר"מ פיינשטיין זצ"ל דבכה"ג מגעילין בשאר משקין אפילו לכתחלה, וגם דיש מקום לומר דלהרמב"ן גופיה מועיל שאר משקין, וכנ"ל.

האם שאקאלד בכלל משקין

אלא די"ל דשוקולד אין לו דין משקין כלל, מכיון דכשארין מחממין אותו הרי הוא דבר גוש וקשה, ואולי בכה"ג אין לו דין משקין כשנימוח רק מכח שמחממין אותו.

אבל ממשיך הר"ן סו"פ כל הבשר בשם הרמב"ן דרך מים מפליטין ולא שאר משקין, וכי' וז"ל, אבל שמן ושומן וחלב וכיוצא בהם ודאי מבליעין ואין מפליטין, עכ"ל, הרי דכלל שומן בשאר משקין, והרי שומן ג"כ הוא דבר מוצק אם אין מחממין אותו, ואיך נכנס בכלל בגדר שנסתפק שהוא משקין שיכולין להגעיל בו, הרי מוכח מזה דאפילו כה"ג נקרא משקין והוצרך הרמב"ן לכללו בכלל שאר משקין שאין מגעילין בו, ואע"ג דהגאון מוהר"מ פיינשטיין בשו"ת יו"ד ח"א סי' ס' נסתפק בזה (בסוף התשובה שם) מ"מ ממה שציין לפ"ג ממסי' טהרות והנו"כ שם נראה יותר דדינו כמשקה, עיי"ש, וכן נראה מדבריו ביו"ד ח"ב סי' מ"א בסו"ד שנקט בפשיטות דמרגרינה הוי כשאר משקין ושיכולים לסמוך על ההגעלה בו, בצירוף שאר הטעמים דשם עיי"ש, מכיון דמעיקר הדין מגעילין בשאר משקין, יעוי"ש, א"כ גם בניד"ד לא גרע מנידון דידי' שם, ואולי עדיף טפי, דמסתמא מיירי שם בהגעלת כלים מתעשיית מרגינה של נכרים שיש בו איסור ממש, כנהוג.

הנה סוגיא זו דהגעלה בשאר משקין סובלת אריכות הרבה, וכעת קצרתי מאד, כי באתי כעת רק להעיר בקיצור האפשרי.

ג – איך עושים למעשה

ולמעשה מנקים כל הכלים וכי' ביד עד כמה שאפשר אחר שהוריקו אותם, ומייצרים ומעבירים בהם שאקאלד כשר באופן שהשאקאלד הזה מעביר השיריים של בעין שנשאר, וגם מכשיר הכלים אחר לינת לילה, שכל החימום של הכלים נפסק ומגיע

חומם למטה מיס"ב משקיעת החמה עד עלות השחר, וכל השאקאלד הזה אין משתמשין בו כלל למוצר הכשר, אלא מריקין אותו לגמרי מהכלים, ושוב ממלאים הכלים עם השאקאלד הכשר שממנו עושים המוצרים הכשרים – וגם נבדק השאקאלד הכשר הזה ע"י העמיקער ולא נמצא בו אפילו משהו חלב.

ונראה דזהו דעת מרנן ורבנן שהסכימו לסדר זה, ולכן אין לפקפק בזה דדרך זו נכונה היא גם לכתחלה – ובודאי שאין חולק שהיכא שיכולים ליצר השאקאלד על כלים מיוחדים שאין משתמשין בהם בחלב עכו"ם הוי הידור, אבל עכ"פ מכיון שברוב המקומות א"א לעשות כן, ועושין כסדר הנ"ל, הדבר ברור שאין בזה חשש.

אשר יעקב (ועסטהיים)